

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARI NUTQNI O‘STIRISHNING ILG‘OR
INNAVATSION METODLAR.**

Oripova Vazira Akramovna

Muqimova Mohichehra Ilhomovna

Buxoro viloyati Xalq ta’limi boshqarmasi

G‘ijduvon tumani XTB tasarrufidagi

10- umumta’lim maktabi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Anatatsiya: *Boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarni o‘qitishning ilg‘or metodlari va fan hamda o‘qituvchiga qo‘yilgan talablar haqida ushbu maqolada so‘z boradi.*

Kalit so‘zlar: *dars o‘tish usullari, ta’lim mazmuni, samaradorlik, nazorat, ko‘nikma hosil qilish, mustahkamlash.*

Metodika fani quyidagi masalalarni o‘rganadi:

1. O‘qitishning vazifalari va mazmunini aniqlaydi. Nimani o‘qitish kerak? savoliga javob beradi, ya’ni boshlang‘ich sinflar ona tili kursining dasturlarini, ta’lim mazmunini belgilab beradi, o‘quvchilar uchun darsliklar va qo‘llanmalar yaratib, ularni takomillashtirib, samaradorligi va muvofiqligini doimiy nazorat qilib boradi.

2. O‘qitish metodlari, tamoyillari, usullari, dars va uning turlarini, o‘quvchilar amaliy ishlari - mashqlar va yozma ishlarning izchil tizimini ishlab chiqadi, ya’ni „Qanday o‘qitish kerak?“ savoliga javob tayyorlab beradi.

3. O‘quvchilarga ona tilidan bilim berish va ko‘nikma hosil qilishda ilmiy nuqtai nazardan eng foydali shart-sharoitlar haqidagi masalalarni hal qiladi, ya’ni „Nega xuddi mana shunday o‘qitish kerak?“ savoliga javob tayyorlaydi.

Nutq turlari: Kishilar tildan fikr bayon qilish quroli sifatida foydalanadilar. Ular o‘z fikrlarini ovoz bilan eshittirib bayon qilishdan oldin u haqda o‘ylab oladilar. Bu ichki nutq hisoblanadi. Ichki nutq eshittirilmagan va yozilmagan, „o‘ylangan“ (fikrlangan) nutqdir, bu nutq fikrlovchi kishining o'ziga qaratiladi. Tashqi nutq tovushlar yordamida eshittirilib yoki grafik belgilar bilan yozilib, boshqalarga qaratilgan nutqdir.

Ichki va tashqi nutqning fiziologik tabiati bir xil; farqi — tashqi nutqda nutq a’zolarining harakati natijasida tovush chiqariladi yoki yozib bayon etiladi; ichki nutqda nutq a’zolarining harakati tovushsiz yuzaga keladi.

Fikrni ifodalash usuliga ko‘ra nutq og‘zaki va yozma bo‘ladi.

O‘quvchilar nutqiga qo‘yiladigan talablar

1. O‘quvchilar nutqi mazmundor bo‘lsin.
2. Nutqda mantiqiylik bo‘lsin.
3. Nutq aniq bo‘lsin.
4. Nutq til vositalariga boy bo‘lsin.
5. Nutq tushunarli bo‘lsin.

6. Nutq ifodali bo'lsin. 7. Nutq to'g'ri bo'lsin.

Nutq o'stirishda ehg ahamiyatli darslar : ona tili, o'qish, matematika, tabiat, mehnat va rasm.

Maktabda lug'at ustida ishlash metodikasi to'rt asosiy yo'nalishni ko'zda tutadi:

1. O'quvchilar lug'atini boyitish, ya'ni yangi so'zlarni, shuningdek, bolalar lug'atida bo'lgan ayrim so'zlaming yangi ma'nolarini o'zlashtirish.

2. O'quvchilar lug'atiga aniqlik kiritish.

3. Lug'atni faollashtirish, ya'ni o'quvchilar ma'nosini tushunadigan, ammo o'z nutq faoliyatida ishlatmaydigan nafaol lug'atidagi so'zlarni faol lug'atiga o'tkazish

4. Adabiy tilda ishlatilmaydigan so'zlarni o'quvchilar faol lug'atidan nafaol lug'atiga o'tkazish.

O'quvchilar lug'ati quyidagi manbalar asosida boyitiladi va takomillashtiriladi:

Atrof-muhitni: tabiatni, kishilarning hayoti va mehnat faoliyati, bolalarning o'yini va o'qish faoliyatini, kattalar bilan munosabatni kuzatish.

Metodikada so'zlarni tushuntirishning quyidagi usullaridan foydalaniladi:

1. So'zni kontekst asosida tushuntirish.

2. So'z ma'nosini lug'atdan va o'qish kitoblarida matn ostida berilgan izohdan foydalanib tushuntirish

3. So'z ma'nosini shu so'zning ma'nodoshi yordamida tushuntirish.

4. Tanish bo'lmagan so'z bilan ifodalangan tushunchani tanish bo'lgan so'z bilan ifodalangan tushunchaga (uning antonimiga) taqqoslash orqali tushuntirish

5. So'zni o'ziga yaqin tushuncha — boshqacha ifoda etish bilan tushuntirish.

6. So'zni predmetning asosiy belgisini izohlash orqali tushuntirish.

7. Axloqiy, mavhum tushunchalarni ifoda etuvchi so'zlaming ma'nosini misollar yordamida tushuntirish. Boshlang'ich sinflarda ko'p ma'noli va shakldosh (omonim) so'zlar yuzasidan nazariy ma'lumot berilmaydi, bunday tushunchalarni shakllantirishga tayyorgarlik ko'riladi, xolos. Konstruktiv mashqlarga gap tuzish va uni qayta tuzishga qaratilgan mashqlar kiradi. Fikrni bayon etish ehtiyojini amalga oshirishga qaratilgan, tugallangan mavzuni ifodalaydigan, logik va grammatik qoidalar asosida tuzilgan, mustaqil, tugallangan va o'zaro bog'langan ma'noli qismlarga bo'linadigan nutq bog'lanishli nutq deyiladi.²

Metodik an'anaga ko'ra matnli mashqlar tasvirlash, hikoya qilish va muhokamaga bo'linadi. Bayon o'qib berilgan namunaviy matn mazmunini ma'lum tayyorgarlikdan so'ng yozma qayta hikoyalashdir.

Boshlang'ich sinflar ona tili dasturiga ko'ra, **2-sinfda** katta bo'lmagan (30—40 so'zli) matn yuzasidan o'qituvchi yordamida so'roqlar asosida bayon yozish, **3-sinfda** 40—60 so'zdan iborat matnning mazmunini jamoa bo'lib tuzilgan 3—5 ta reja

asosida

bayon

yoʻzish,

4- sinfda esa mustaqil tuzilgan reja asosida (70—90 soʻzli) bayon yoʻzish koʻzda tutiladi.

Tanlab qayta hikoyalashning quyidagicha turlari mavjud:

1. Oʻqilgan matn qismini yoki bir voqeani unga chizilgan rasm asosida hikoya qilish.
2. Oʻqituvchi topshirigʻi yoki berilgan savol asosida alohida lavhani hikoya qilish.
3. Berilgan mavzu boʻyicha matnning turli qismlaridan olingan parchalarni hikoya qilish. Bu ish tanlab hikoya qilishning murakkabroq turi hisoblanadi.

“Insho” asli arabcha soʻz boʻlib, maʼnosi „yaratish“, „bino qilish“, „boshlash“ demakdir. Insho yoʻzishga undash yoki insho yoʻzishni oʻrgatish boshlangʻich sinflarning intellektual salohiyatini oshiradi va yuqori sinfda ular qiynalmay oʻz fikrlarini bayon eta oladi.¹

Insho material manbaiga koʻra uchga boʻlinadi:

1) Oʻquvchining oʻzi koʻrgan-bilganlari, eshitganlari haqidagi, kuzatishlar, ekskursiyalar, oʻyinlar, oʻz tajribasi va boshqa jonli materiallar asosidagi insho;

2) Kitob materiali, rasmlar, film, spektakl, oʻqituvchi hikoyasi va boshqa manbalar asosidagi insho;

3) Turli manbalar materialidan foydalaniladigan insho.

Boshlangʻich sinflarda yozma inshoga nisbatan ogʻzaki insho koʻp oʻtkaziladi. Ogʻzaki hikoya tuzish bola maktabga kelgan birinchi kunlardan oq boshlanadi, yozma insho esa 1 -sinf oxiri va

2 –sinfdan boshlab oʻtkaziladi.

Ogʻzaki yoki yozma insho ustida ishlash quyidagi uch bosqichga boʻlinadi:

1) material yigʻish, yaʼni kuzatish, ekskursiya, mehnat jarayoni, rasmni koʻrib chiqish, kinofilm, spektaklni kʻrish, badiiy va boshqa adabiyotlarni oʻqish;

2) mavzuga va uni yoritishga mos material tanlash, uni tartibga solish, joylashtirish, yaʼni suhbat, muhokama qilish, zarur materialni ajratish, reja tuzish, lugʻat ustida ishlash, imlo va leksik tomondan tayyorlash va hokazo;

3) inshoni nutqiy shakllantirish, yaʼni insho matnini tuzish, uni yoʻzish, takomillashtirish, xatolarni toʻgʻrilash va uni tekshirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. R. Safarova va boshq. Savod oʻrgatish darslari (Alifbeni oʻqitish boʻyicha metodik qoʻllanma). - T.: „Maʼnaviyat“, 2003.

Karima Qosimova|, Safo Matcho no v ,Xolida G 'ulom ova, Sharofat Yoʻldosheva, Sharoljon Sariyev “Ona tili oʻqitish metodikasi” T- “Noshir” 2009